

GREIJDANUS OOR DIE HEILSBELOFTE VAN DIE GENADEVERBOND

deur Slabbert Le Cornu

Vir wie is die heilsbeloftes van God in Christus bedoel ?

Vir alle mense sonder onderskeid ?

Vir almal wat gedoop is ?

Of vir almal wat glo, die uitverkorenes ?

Eksel self vereenselwig my met wat S. Greijdanus daaroor geskryf het in sy verklaring van Galasiërs 3, Romeine 4 en Romeine 9. Hieronder gee ek 'n paar gedeeltes weer uit sy kommentare oor hierdie saak, met my eie verklarende opmerkings daarna.

A. ROMEINE[1]

In Greijdanus (wat saam met Schilder die Vrygemaakte kerke begin het in 1940's) se Romeine kommentaar skryf hy in sy opsomming oor Romeine 9:6-13, dat dit hier gaan oor:

"... en vervolgens aan te wijzen, dat Israels toestand niet doet zien, dat Gods beloftewoord zijne kracht verloren heeft, maar openbaring is van de waarheid, **dat Gods heilbelofte niet allen geldt, doch alleen Zijne verkoren**, die Hij uit soevereine vrijmacht daartoe verordineerde ..." (beklemtoning bygevoeg, Romeinen II, Bottenburg, 1933, p.404). [2]

Hier volg 'n paar aanhalings, vir eers uit sy verklaring op Romeine 9:

1. In antwoord op hulle wat meen dat God sy beloftes verbreek het, aangesien so baie nie geglo het nie en Christus verwerp het, skryf hy in kommentaar op Rom.9:6-8,

"Daarom gaat de apostel nu uiteenzetten, dat dergelijke gedachte onjuist is (dat God nie sy belofte nakom nie – SLC), en dat by Israel onderscheiden moet worden tusschen Israel naar het vleesch, en Israel naar Gods verkiezend voornemen, dat voor het zaad van Abraham gerekend wordt en de heilsbelofte ontvang. Dit zegt hij in deze verzen, om in vss. 9-13 Schriftbewijs bij te brengen voor de waarheid, dat alleen Gods belofte en vrije verkiezing bepalen, wie in het heil zullen delen. ... Vleeschlijke afstamming waarborgt nog geene geestelijke, gelovige, Godsvreezende zielsgesteldheid, vgl. Ook Matth.3:9; Joh.8:36-44, en daarom ook geene ontvangs of bezit van, noch deelgenootschap in, de heilsbelofte."

Opmerking: om gedoop te word beteken nog nie dat jy outomaties die heilsbelofte ontvang het nie.

2. Met verwysing na die frase "Want dit is die woord van die belofte" (9:9), skryf Greijdanus:

"... want van belofte is het woord dit, d.w.z. bij eene belofte hangt alles slechts af van die belover, komt het enkel aan op den inhoud van het beloftewoord. Eene belofte is eene vrijmachtige beschikking, een sovereyn geven, dat zich doorzet, onafhankelijk van het doen van hem, **aan wien de belofte gegeven word**t, zonder diens medewerking."

Hy gaan verder, en met verwysing na die frase 'sal 'n seun hê' (9:9b), skryf hy:

"Daarmede wordt het sovereyne, alleenwerkende, en almachtige der Goddelijke belofte uitgedrukt, die spreekt en bewerkt wat zij zegt, zonder door iets verhinderd te worden, of van eenige medewerking, Of tegenwerking, afhankelijk te zijn, maar geheel vrijmachtig bepaalt, wat zij wil, en volbrengt, wat zij toezegt. Bij deze belofte aan Abraham ging het om dat Goddelijk sovereyne en almachtige: want Hij spreekt, en het is er; Hij gebiedt, en het staat er, Ps. 33:9. En daar is het den apostel met de aanhaling dezer woorden nu ook om te doen, nl. dat de aard eener belofte, en tenminste van eene belofte Gods, is de onafhankelijke, uit eigen vrij believen gegeven toezegging, die haren inhoud realiseert, ondanks alles, los van alles, stellig en ontwijfelbaar."

Opmerking: Duideliker kan dit seker nie gestel word nie. Hier is by Greijdanus geen VGK "Christus-het-alles-gedoen-maar-wag-jy-moet-glo-anders-is-jy-verlore" teologie nie. As geloof 'n 'voorwaarde' is waaraan die mens

moet voldoen, anders word die seëninge van die verbond nie vervul nie, en jy dus uit die genade kan verval, dan beteken dit God se heilsbelofte is definitief nie soewerein en vrymagtig, soos Greijdanus dit hier stel nie. Die heilsbelofte is – soos sy liefde en genade - onweerstaanbaar tot hulle vir wie dit gerig is, nl. die kinders van die belofte, die gelowiges in Christus (Rom.9:8; Gal.3:29; sien DL 2.9). Dit is nie 'n blote 'toesegging vir almal', wat redding vir almal 'moontlik' maak (soos die arminiane leer) nie. Die heilsbelofte van God in Christus is vas en seker (2 Kor.1:20,21).

3. By Romeine 9:11 skryf hy:

“... Naar het loutere welbehagen van God, die verkiest wat Hij wil, zonder eenigen grond voor die keuze in den gekozene. ... Zou Gods voornemen onveranderlijk zijn, dan moest het niet afhankelijk zijn van de mensch, die telkens veranderen kan, maar enkel afhangen alleen van God welbehagen, met uitsluiting van al wat van den mensch zou kommen. Het moest zijn ene ‘voorneme volgens die verkiesing’, naar het soevereine verkiezen Gods; vgl. ook Eph.1:4. Alle doen de menschen moet als bepalende factor hierbij uitgesloten zijn.”

Opmerking: as – volgens die voorwaardelike verbondsbeskouing - slegs hulle wat die voorwaarde van ‘geloof’ vervul die ewige lewe ontvang, dan beteken dit die finale grond lê in wat die mens doen (‘glo’) en nie God se vrye welbehag nie. Daarom is geloof nie ‘n voorwaarde nie, maar slegs gawe en instrument waarmee en waardeur ons Christus en al sy weldade ontvang (HK, So.23). Dit help nie om te sê die geloof wat God eis om die voorwaarde vervul gee Hy in genade nie, en daarom verskil dit van die arminiane.

Nee, Greijdanus stel dit duidelik dat ons redding geensins afhanklik is van wat die mens *enigsins* doen nie. Dit beteken dat ALLES wat ons doen, is die gevolg en weldaad van die verbond, en nie die VOORWAARDE daartoe of om daarin te bly nie. God rig in Christus nie net eensydig die verbond op nie, maar Hy verseker, vervul en handhaaf dit ook tot in ewigheid. Ons deel as gelowiges in God se GENADEverbond en is betrokke daarin (ons deel is gehoorsame dankbaarheid - deel 3 van HK, en doopsformulier), maar die verbond is nooit afhanklik van ons vir sy voortbestaan nie. Dank God daarvoor, anders sou niemand gered word nie !

Ja, natuurlik is geloof ‘n geskenk van God, en is dit noodsaaklik as die instrument waardeur ons Christus ontvang, maar dit is die gevolg en vrug van die redding, nie ‘n voorwaarde daartoe of om daarin te bly nie. Van Genderen en Velema se *Beknopte Gereformeerde Dogmatiek*, op bl.565 stel dit as volg: "Het geloof is geen voorwaarde. Het is wel heilsnoodzakelijk, omdat het zelf tot het heil behoort."

4. Vir hulle wat Romeine 9 verkeerdelik verklaar as dat dit net op Edom en Israel as volke dui, wys Greijdanus daarop:

“... ook niet enkel op de volken Edom en Israel, maar ook reeds op Esau en Jacob persoonlijk. ... Want daarin wijst de apostel er juist op, dat niet alle Israelieten het heil Gods in Christus deelachtig worden, **OMDAT Gods heilsbelofte niet hen allen gold**. Daarmede is aangegeven, dat Gods praedestinasie individueel is, niet maar volksgewijze, en de enkele personen voor de heilsverkrijging aanwijst. ... ”

Opmerking: Greijdanus gaan dan verder en wys daarop dat al die individuele uitverkorenes in organiese verband (in verbond) met mekaar staan en saam ‘een volk Gods vormen’. Die uitverkorenes onder alle volke, tale en nasies, van alle ouderdomsgroepe (volwassenes, kinders, babas, ens.), is *organies* verbondsmatig die Israel van God, die kerk van Christus, die gelowiges en hul nageslag deur die eeue.

Die Jode wat Christus, Paulus en die kerk teengestaan het, het gemeen dat omdat hul die besnydenis ontvang het (die teken van die verbond ontvang het), deel hul outomaties in die heilsbelofte van God in Christus (verbondsoutomatisme ?). Romeine 9 en die res van die Skrif leer, soos Greijdanus dit hier stel, dat dit alleen God se ‘voorneme volgens die verkiesing’, sy liefdevolle vrye welbehag is wat bepaal aan wie die heilsbelofte behoort: die geliefde uitverkorenes, die kerk van Christus deur alle eeue (DL 2:8,9).

Vandag – in die nuwe bedeling van dieselfde verbond - beteken dit nog presies dieselfde: mense deel nie in Christus, of ontvang die heilsbelofte bloot omdat hul gedoop is nie (verbondsoutomatisme?). Nee, dit is slegs God se vrye welbehag wat dit bepaal, nogsteeds. Die heilsbelofte is en geld alleen vir die uitverkorenes, die erfgename van Christus (Gal.3:29).

Greijdanus leer in navolging van die Skrif dat die rede waarom sekere nie in die heil deelagtig word nie, is omdat die heilsbelofte nie vir hul geld nie, dus volgens God se predestinasie. Die verskil lê in God se wil, en nie in die mens se wil nie (Rom.9:16). Die vrygemaaktes leer dat die rede is: omdat hul nie die heilsbelofte se voorwaarde vervul het nie, dus iets wat die mens moet doen / nie doen nie. Daarteenoor leer die Skrif wel dat die mens se ongelooft en ongehoorsaamheid (waarvoor hy skuldig en verantwoordelik is), openbaar die feit dat hy nie 'n uitverkorene is nie (Matt.7:20; Joh.10:25-27; 1 Petr.2:6-8). Die eerste siening leer dat dit alles van God afhang (monergisme), laasgenoemde dat dit van die mens afhang, of positiewer gestel: van God én mens afhang wat saamwerk in die verlossing (sinergisme).

Om waarlik in die *genade*verbond te wees, beteken nie om 'moontlik' gered te kan word nie (dit is 'n kontrakidee), maar dit is die verlossing in Christus self (Matt.26:28; sien die Nagmaalsformulier = verbondsmaal in Christus se bloed).

Hulle wat die verbond verwerp en vertrap, doen dit omdat hul nooit waarlik in die *genade*verbond was nie, maar slegs in die sfeer daarvan gelewe het (1 Joh.2:19). Daarvoor staan hul skuldig en sal rekenskap moet gee. Die doop en Nagmaal is en bly ware sakramente ongeag wie dit ontvang. Vir een is dit egter ter bevestiging en versterking van sy regverdiging voor God in Christus (gelowiges), vir 'n ander is dit tot sy verdere regverdige veroordeling en verharding waarvoor hy skuldig is (ongelowiges):

"Die bedienaars gee ons van hulle kant dus met die sakrament dit wat sigbaar is, maar ons Here gee wat deur die sakrament aangedui word, naamlik die onsigbare genadegawes ... Verder, hoewel die sakramente en die sake waarvan hulle tekens is, bymekaar hoort, word nie beide deur alle mense ontvang nie. Die goddelose mens ontvang wel die sakrament tot sy verdoemenis, maar hy ontvang nie die waarheid van die sakrament nie. So het Judas en Simon die towenaar albei wel die sakrament ontvang maar nie Christus, wat daardeur voorgestel word nie. Hy word slegs aan die gelowiges gegee." – sien NGB artikels 33 tot 35.

"Net so is daar dan ook in die teenwoordige tyd 'n oorblyfsel, ooreenkomstig die verkiesing van die genade. En as dit deur genade is, dan is dit nie meer uit die werke nie; anders is die genade geen genade meer nie. En as dit uit die werke is, dan is dit nie meer genade nie; anders is die werk geen werk meer nie. Wat dan? Wat Israel seek, dit het hy nie verkry nie; maar die uitverkorenes het dit verkry en die ander is verhard." – Rom.11:5-7

B. GALASIËRS[3]

Hier is nog 'n paar insiggewende aanhalings uit Geijdanus se kommentaar op Galasiërs. Dit kom spesifiek uit sy verklaring van verse 16-18 en 29 van hoofstuk 3.

Geijdanus begin by vers 16 om te wys dat die frase "en sy saad" benadruk word saam met Abraham, met die oog op die groot vraag: "Want het komt er vooral op aan te bedenken, aan wien God zijne belofte deed". Met belofte hier in verse 16 en verder word bedoel volgens Geijdanus: "de belofte van Christus **met al Zijn heil**, Rom.4:13vv." Hy wil dan ook die vraag beantwoord of "met de wet spreken van een werkeloos maken of vernietigen van de belofte? Kunnen wet en belofte dan niet gepaardgaan ? Neen, zegt de apostel nu, die vormen een tegenstelling en sluiten elkander uit ..."

Dit is as't ware asof Paulus vra of die heilsbelofte deur die handeling van 'n mens ("uit die wet") vervul kan word ? D.w.s. kan 'n mensehandeling (bv. ons wat glo) bepalend wees vir die vervulling van die belofte ?

Hier volg 'n paar van sy antwoorde op die vraag aan wie God die heilsbelofte maak vanuit Geijdanus se kommentaar, gevolg elke keer met my eie opmerkings:

"Daarbij moet bedacht worden, dat de Heere juist Ismael, doe ook een zoon van Abraham was, in dezen had uitgeschakeld, Gen.17:20-21, en bepaald Izaak genoemd had als het zaad van Abraham, vgl. Gen.22:15-18. Dat wees juist in de richting van het enkelvoud. Dit verdeelingsproces zette zich later door bij Ezau en Jacob, Gen.27:33 en 28:4. ... Doch de Heere heeft deze uitzondering en aanwijzing, dat wel Izaak, **maar niet met Ismael**, als zaad van Abraham zou gelden en het verbond zou ontvangen, reeds gemaakt voordat Izaak geboren was, en voorzoover voor de historie, vgl. Gen. 17 : 19-21; 21 : 22."

Opmerking: Ismael het nie die verbond ontvang nie, al het hy die verbondsteken ontvang: "20 Ook wat Ismael aangaan, het Ek jou verhoor. Kyk, Ek seën hom en maak hom vrugbaar en vermeerder hom buitengewoon. Twaalf vorste sal hy verwek, en Ek sal hom 'n groot nasie maak. 21 Maar my verbond sal Ek oprig met Isak wat Sara vir jou anderjaar op hierdie tyd sal baar." – Genesis 17

"Zoo kunnen we zeggen, dat God deze belofte gegeven heeft aan Abraham en het Abrahamszaad, **dus aan alle in Christus-geloovenden als een geheel beschouwd**, in onderskeiding van alle kinderen van

Abraham, die niet tot de Abrahamszaad behooren, Ismael en de kinderen van Ketura, en later Ezau met zijne nakomelingen, die niet in God en Zijnen Christus geloofden of geloven, en de ongeloofige heidenen. En van dit Abrahamzaad ligt de eenheid in Christus.”

Opmerking: Slegs die gelowige saad is ‘Abrahamzaad’ nie hulle wat bloot die vleeslike afstammeling is nie, of in vandag se taal: bloot gedoop is nie: “6 MAAR ek sê dit nie asof die woord van God verval het nie; want hulle is nie almal Israel wat uit Israel is nie. 7 Ook nie omdat hulle Abraham se nageslag is, is hulle almal kinders nie; maar: in Isak sal jou nageslag genoem word. 8 Dit wil sê, nie hulle is kinders van God wat die kinders van die vlees is nie, maar die kinders van die belofte word gereken as die nageslag.” – Romeine 9

“Hoe God Zijne verbondsbeskikking bevestigd heeft, zegt de apostel niet nader. Maar reeds Gods beloven zelf was bevestiging, omdat God niet liegen kan. **En Hij gaf onvoorwaardelijk, zonder het stellen van eene conditie.**”

Opmerking: God se heilsbelofte, sy genadeverbond het nie ‘voorwaardes’ nie, maar wel pligte en opdragte waarvolgens God ons tugtig en straf tot ons heiligmaking: “29 Vir ewig sal Ek my goedertierenheid vir hom bewaar, en my verbond bly vir hom vas. 30 En Ek sal sy nageslag vir ewig laat duur en sy troon soos die dae van die hemel. 31 As sy kinders my wet verlaat en in my regte nie wandel nie; 32 as hulle my insettinge ontheilig en my gebooe nie hou nie, 33 dan sal Ek hulle oortreding met die roede besoek en met plaë hulle ongeregtigheid. 34 Maar my goedertierenheid sal Ek van hom nie wegneem en my trou nie verbreek nie. 35 Ek sal my verbond nie ontheilig nie, en wat oor my lippe gegaan het, sal Ek nie verander nie...” – Psalm 89

“Wanneer de hemelsche erfenis, de eeuwige zaligheid, Gods toegezegde heil, verworven word door eigene wetsvolbrenging, dan is het niet Gods genadig beloven, dat haar doet deelachtig worden, maar’s menschen eigene werkzaamheid, verdienste, waardigheid. Gods vrijmachtig en genadig beloven werk die erfenis en stelt in haar bezit, of 's menschen eigene werking en wetsvolbrenging: **één van deze beide. Niet beide tezamen.** Zij staan vlak tegenover elkander. **Waar de eene is, kan de ander niet zijn.**”

Opmerking: Dit help nie om te sê “maar die geloof as voorwaarde van die verbond wat ek vervul, is God wat in my genadiglik werk om te glo ... en daarom is dit geen ‘werke’ nie (en daarom is ons nie arminiaans nie!), want alles wat die mens doen bly, in Greijdanus se woorde “menslike werksaamheid”. Die feit bly staan: as geloof ‘n voorwaarde is wat die mens moet vervul, dan hang dit van die mens af of hy die verbondsbelofte gaan ontvang en nié *alleen* van God wat die belofte toesê en beskik vir wie Hy wil nie. Dit is of die een of die ander nie albei nie, soos Greijdanus uitwys.

Die volgende aanhaling stel dit nog duideliker:

“... door middel van belofte, d.i. niet door Abrahams eigene werkzaamheid, verdienste, wetsvervulling, maar enkel door Gods genadig en krachtdadig beloven. Ook hier spreekt “belofte” van de werking van het beloven, zoaals even tevoren in dit vers. “Genadiglik gegee”, perf. het is geschied en is nu een onveranderlijk feit. God heeft geschonken, en Abraham bezit aldus voor eeuwig, onverliesbaar ... uit genade, als een vrije gunst, schenken of verleenen Met nadruk achteraan, evenals Abraham vooraan, en deze twee aldus scherp tegenover elkander. God heeft zoo gedaan, en wel aan Abraham. **Daarmede is alles beslist.**

Opmerking: God se heilsbelofte (*epaggelia*) gee nie die ‘moontlikheid’ van verlossing nie, dit is die verlossing self ! In die doop word die regverdiging beseël vir sy kinders, nie die ‘moontlikheid’ daarvan nie.[4] Die beslissende handeling en bepaling in die verbond, is God se woord en handeling in Christus -vanuit die ewigheid- soos geopenbaar in Christus se woorde in die geskiedenis: Dit is volbring ! (Joh.19:30; sien ook nagmaalsformulier; DL 2.8)). Deur die geloof ontvang ons Christus en al sy weldade as VRUG en GEVOLG van sy uitverkiesende genade wat in die geskiedenis deur die verbond realiseer, in en deur Christus: sien DL 1.9; 2:8.

By vers 3:29 in Greijdanus se kommentaar bevestig hy hierdie sekerheid van die verbond en die verbondstekens, verbondsbeloftes en verbondsweldade:

“Het komt alleen maar aan op het geloof in Christus en de verbinding daardoor met Hem. “Ei” (*as* – SLC) stelt hier geene onzekerheid, noch blote mogelijkheid, **maar de werkelijkheid**, doch in den vorm eener redeneering, als uitgangspunt voor het maken eener conclusie. Het is dus redeneerkundig gesteld. Maar alszoodanig geeft het toch de voorwaarde of conditie aan, van welke de waarheid van hetgeen volgt,

afhankelik is, al wordt dan ook verondersteld, dat die conditie bij de Galaten werklikheid is.”

Opmerking: Hierdie is 'n baie belangrike stelling deur Greijdanus, veral wat die gesprekke oor die woord 'voorwaarde' betref. *Eerstens* wys hy daarop dat die woord in die Skrif nie net op 'n moontlikheid of onsekerheid kan wys nie, maar –soos hier by 3:29- op 'n werklikheid, d.w.s. 'n feitlikheid/toestand. *Tweedens*, dra die woord 'voorwaarde' met hom die betekenis of definisie, dat 'n voorwaarde iets daar stel, waarvan dit wat daarop volg AFHANKLIK is. Die Verklarende Woordeboek vir Afrikaans verduidelik die woord as volg: “Belangrikste, primêre, dominante voorwaarde, voorwaarde waaraan ander ondergeskik is. 2. Eerste voorwaarde wat gestel word vir die uitvoering van een of ander onderneming.”

Dit beteken dat in 'n voorwaardelike verbondsbeskouing, die heilsbelofte AFHANKLIK is van die voorwaarde: die geloof wat die mens moet vervul. Dit draai die sake net mooi om, want die Skrif leer dat die geloof afhanklik is van die heilsbelofte (Rom.9:8,18; 11;5) !

“...Maar hier word gezegd, hoe, op welke wijze, zij die erfenis deelachtig worden: niet “uit de wet”, v.18, maar ... volgens belofte, **naar Gods genadige toezegging**. Dat is de maatstaf, de regel, naar welken het hierbij toegaat. ... vgl. bij vs.18, vaste, eeuwige, rechtmatige bezitters door Gods beschikking en schenking.”

Opmerking: Ons deel DEUR DIE BELOFTE aan Christus, en ontvang Hom deur die geloof uit genade alleen. Ons deel nie daarin deur voorwaardes na te kom nie. Die derde punt van die doopsformulier is 'n GEHOORSAAMHEIDSvraag, nie 'n VERLOSSINGSvraag nie. Die eis van die verbond word 'n heilsvraag wanneer my gehoorsaamheid of ongehoorsaamheid bepaal of ek deel aan Christus en al sy weldade het, al dan nie. Dit eindig daarin dat “kinders” van God in die hel eindig. As die eis van die verbond 'n gehoorsaamheidsvraag is, dan beteken dit die heilsbelofte self, God se beskikking bepaal wie deel aan Christus en sy weldade, kragtig die genadige soewereine uitverkiesing. Dan is die eise van die verbond opnuut 'n oproep toe dankbare gehoorsaamheid, soos ons leer in die Doopsformulier by die derde punt: “Ten derde: Omdat alle verbonde uit twee dele bestaan, daarom word ons ook weer deur die doop vermaan en verplig tot 'n nuwe gehoorsaamheid ... die doop is immers 'n seël en ontwyfelbare getuienis dat ons 'n ewige verbond met God het”

Slotson: Om die geloof as 'voorwaarde' tot die ontvangs van die heilsbeloftes te sien (soos in die voorwaardelike verbondsbeskouing van die vrygemaakte kerke), is om terug te keer na die werksverbond ('uit die wet', 3:18a). Daarteenoor, die geloof self is VRUG en GEVOLGE van(uit) die verbondsbelofte (3:18b): “Christus met AL Zijn heil”, soos ons ook bely in DL 1.9.

In D.L 5.8 bely ons dan ook *teenoor* die voorwaardelike verbondsdeeds:

”Dat hulle nie heeltemal uit die geloof of die genade uitval of ook tot die einde in die sonde bly of verlore gaan nie, verkry hulle nie deur hulle eie verdienste of inspanning nie **maar weens die genadige barmhartigheid van God**. As dit van hulle afgehang het, kon dit nie alleen maklik gebeur het nie maar sou dit ongetwyfeld ook gebeur het. Maar omdat dit van God afhang, kan dit glad nie gebeur nie. Immers, sy raad kan nie verander, **sy belofte kan nie verbreek**, die roeping na sy voorneme kan nie herroep, die verdienste, voorbidding en bewaring van Christus kan nie kragteloos gemaak word nie, net so min as wat die verseëling deur die Heilige Gees verydel of vernietig kan word.”

[1] *De Brief van den Apostel Paulus aan de Gemeente te Rome*. Deel I en II. Amsterdam: Bottenburg, 1933.

[2] Alle beklemtonings in die tekste is bygevoeg – SLC.

[3] *De Brief van den Apostel Paulus aan de Gemeente in Galatië*. Amsterdam: Bottenburg, 1936.

[4] “Die Doop beseël die wedergeboorte, waardeur die Kerk geestelik ontstaan.” (Prof. WJ Snyman, in PC Snyman (red.), *Nuwe en Ou Dinge*, Potchefstroom: Pro Rege, 1977: 32).